

Valtioneuvoston perus- ja ihmisoikeusverkoston kokous

Aika 18.8.2020 klo 13-15

Paikka Skype-kokous

Osallistujat

Puheenjohtaja	Johanna Suurpää	OM
Jäsenet:	Satu Heikkinen	OKM
	Riitta-Maija Jouttimäki	STM
	Tarja Kangaskorte	UM
	Päivi Kantanen	TEM
	Timo Makkonen	OM
	Jouko Narikka	VM
	Krista Oinonen	UM
	Ilkka Ojala	PLM
	Tapio Puurunen	SM
	Silja Ruokola	LVM
	Charlotta von Troil	YM
	Päivi Yli-Pietilä	STM
Asiantuntijat:	Minna Pulkkinen	OKV
	Riitta Länsisyrjä	EOA
	Sirpa Rautio	IOK
Sihteeri:	Valpuri Tarkka	OM
Muut osallistujat:	Hanna Rönty	OM
	Kaisa Tiusanen	OM
	Anna-Elina Pohjolainen	OM
	Rauno Merisaari	UM
	Janette Sorsimo	UM

1. Kokouksen avaus

- Puheenjohtaja avasi kokouksen klo 13.03 ja toivotti jäsenet tervetulleiksi aloittamaan verkoston syyskautta. Etäkokoukset ovat pääsääntönä ainakin toistaiseksi, vallitseva koronatilanne huomioiden.
- Verkoston tuleva sihteeri, edellisviikolla oikeusministeriössä perus- ja ihmisoikeusasioiden neuvottelevana virkamiehenä aloittanut Anna-Elina Pohjolainen esittäytyi. Pohjolaisella tausta EU-komission perusoikeusyksikössä ja EUE:n siviilioikeus, tietosuoja- ja perusoikeushankkeiden parissa.
- Mainittiin muut henkilövaihdokset sihteeristössä: Hanna Rönty (OM) siirtymässä vanhempainvapaalle ja Valpuri Tarkka (OM) päättämässä työt verkoston sihteerinä.

Postiosoite
Postadress

Oikeusministeriö
PL 25
FI-00023 Valtioneuvosto
Finland

Käyntiosoite
Besöksadress

Eteläesplanadi 10
00130 Helsinki
Finland

Puhelin
Telefon

0295 16001
Internat.
+358 295 16001

Faksi
Fax

09 160 67730
Internat.
+358 9 160 67730

S-posti, internet
E-post, internet

oikeusministerio@om.fi
www.oikeusministerio.fi
www.justitieministeriet.fi

2. Edellisen kokouksen pöytäkirjan hyväksyminen

- Hyväksyttiin edellisen kokouksen pöytäkirja, ottaen huomioon asiakohtiin 3 ja 6 tehdyt kirjalliset huomiot.

3. Kansallisen perus- ja ihmisoikeustoimintaohjelman valmistelu

- Tarkka (OM) esitteli kevään sidosryhmäkuulemisten tuloksia. Tuloksista on laadittu lausuntoyhteenveto, joka vielä luonnosvaiheessa asiantuntijatyöryhmän kommentoitavana, mutta joka tulee julkiseksi sen valmistuttua.
- Keväällä järjestettyyn verkkokyselyyn vastasi n. 60 tahoja. Lomakkeessa kysyttiin alustavasta elämänaluemallista ja siihen rakennettavasta indikaattorikehikosta. Lisäksi järjestettiin kuusi kohdennettua puhelinhaastattelua oikeustieteen tutkijoille, Amnestyn Suomen osastolle ja Ihmisoikeusliitolle. Järjestökenttä korostui vastausten antajissa, mikä heijastuu varmasti myös saatuihin tuloksiin.
- Elämänaluemallia pidettiin lähtökohtaisesti kannatettavana. Sidosryhmät pitivät tärkeänä kansainvälisten ihmisoikeusvelvoitteiden yhteensovittamista perustuslain pykäliin rakentuvalla mallilla.
- Lämpileikkaavia teemoja pidettiin lähtökohtaisesti hyvinä. Erityisesti yhdenvertaisuudelle ja tasa-arvolle löytyi paljon kannatusta. Samalla esitettiin huoli siitä, että lämpileikkaavuus ei saisi johtaa niiden konkreettiseen toteutumisen seuraamatta jättämiseen. Olisi siten tärkeä muistaa, että yhdenvertaisuus ja tasa-arvo ovat myös itsenäisiä perus- ja ihmisoikeuksia. Samalla nousi esiin huoli siitä, että väestöryhmäkohtaisesti eriteltyä tietoa ei ole riittävästi. PL 22 §:n osalta tulisi pohtia, miten huomioidaan esim. kunnat ja yksityinen sektori perus- ja ihmisoikeuksien toteuttajina.
- Keskeisimpien elämänalueiden valinta koettiin ongelmalliseksi. Vastauksissa korostui se, ettei perus- ja ihmisoikeuksia voida asettaa tärkeysjärjestykseen. Tarkoitus oli saada tietoa siitä, mitkä elämänalueet ja millä perusteella voitaisiin ottaa seurannan piiriin. Osa vastaajista esitti perusteita eri elämänalueiden valinnalle ja näissä painottuivat erityisesti ne elämänalueet, jotka vaikuttavat eniten muiden oikeuksien toteutumiseen tai ne, joissa on eniten puutteita tai joista saatu paljon kv-valvontaelinten suosituksia. On tarpeen pohtia, otetaanko mukaan kaikki elämänalueet ja kuinka kattavasti.
- Eri indikaattorityyppien osalta painottuivat lopputulosindikaattorit, koska niiden katsottiin kertovan siitä, miten oikeudet tosiasiallisesti toteutuvat ihmisten elämässä, ts erilaisten toimien vaikuttavuudesta. Myös prosessi- ja rakenneindikaattoreita tarvitaan, mutta kunkin oikeuden osalta on valittava indikaattorityypit tarkoituksenmukaisesti.
- Sidosryhmien ehdottamista indikaattoreista on tehty pitkä indikaattorilista, joka tullaan julkaisemaan myöhemmin. Indikaattoreita listattiin enemmän kuin tietolähteitä. Niiden indikaattorien osalta, joihin oli ehdotettu myös tietolähde, tiedon laatu vaihteli tilastoista laadulliseen ja kokemustietoon. Indikaattorien valinta riippuu siitä, minkä tason seurantaa ja siten minkälaista tietoa tarvitsee kerätä. On muistettava myös virallisen tilastoinnin haasteet kaikista marginaalisimpien ryhmien osalta.
- Puhelinhaastatteluissa keskusteltiin indikaattorien oikeusperusteisuudesta ja siitä, miten niillä voitaisiin parhaiten seurata perus- ja ihmisoikeuksien toteutumista. Katsottiin tärkeäksi monialainen osaaminen, kun määritellään sitä, mitä on relevanttia mitata. Nähtiin tärkeäksi pohtia, mikä on toimintaohjelman suhde perus- ja ihmisoikeuspolitiikan tavoitteisiin. Valintoja pidettiin ymmärrettävinä, kunhan ne ovat perusteltuja ja läpinäkyviä.
- Tarkka esitteli seuraavaksi pohdittavia kysymyksiä, joita ovat lämpileikkaavien teemojen käytännön toteutus, elämänalueiden valinta ja niiden perusteet, indikaattorien valinta sekä oikeuksien sisällön kuvaaminen. Näitä pohditaan asiantuntijatyöryhmässä sekä mahdollisesti tulevissa syksyn sidosryhmätilaisuuksissa. Tilaisuudet on päätetty ulkoistaa ja niiden osalta on lähetetty tarjouspyynnöt. Aika tarjousten jättämiselle päättyy 4.9.
- Puheenjohtaja kiitti esityksestä ja kysyi, missä määrin kehikon rakentaminen etenee sen mukaan, mistä on olemassa tietoa ja missä määrin pyrkimyksenä pitää malli kokonaisvaltaisena.

- Tiisanen/OM antoi alustavaa tietoa asiantuntijatyöryhmän näkemyksistä. Mitään ehdottomia konklusioita ei ole vielä tehty. Luultavimmin haluttaisiin säilyttää malli kuitenkin kokonaisvaltaisena. Kuulemisten perusteella ei pidetty välttämättömänä, että elämänalueet olisivat yhteismitallisia, joten tämä lähestymistapa siten mahdollinen. Tietoa eri oikeuksista onkin saatavilla eri määrä. Eri indikaattoryyppien suhteen lopputulokset korostunevat, ja niiden osalta tärkeää on toimivuus eli sellaiset indikaattorit, joista on jo tietoa saatavissa. Suuri haaste tulee olemaan yhdenvertaisuuden toteutus läpileikkaavana teemana. Lopullisessa mallissa olisi kyettävä toteuttamaan se mahdollisimman aidosti läpileikkaavana, vaikka mahdollisuutta oikeuksien toteutumisen tarkasteluun jokaisen erotteluperusteen ja väestöryhmän osalta ei olekaan.
- Makkonen/OM kannatti indikaattorimallin kokonaisvaltaisuutta. Indikaattoreilla voidaan hahmottaa pitkän aikavälin trendejä ja tässä kohdin voitaisiin liikkua kohtuullisen yleisellä tietotasolla.
- Oinonen/UM oli aiempien puheenvuoron käyttäneiden kanssa samaa mieltä. Rakenneindikaattoreilla Suomessakin merkitys oikeusvaltion kokonaistilan arvioinnin välineenä. Kansainväliset sopimusvalvontaelimet kysyvät usein kansallisista rakenteista ja ihmisoikeusarkkitehtuurin fragmentoitumisesta. Jos näistä hyvät rakenneindikaattorit, ne auttaisivat raportoinnissa. Samalla voisi seurata pitkällä aikavälillä, mikä vaikutus rakenteiden muutoksilla on perus- ja ihmisoikeuksien toteutumiseen.
- Puheenjohtaja totesi erilaisten indikaattorien käytössä korostuvan nämä pitkän aikavälin trendit. Malli kehittyä ja toistettavuuden myötä saadaan erityisen arvokkaita tuloksia.
- Tarkka/OM pyysi mahdollisia kirjallisia kommentteja esitettyihin kysymyksiin sähköpostitse ja sanoi lähettävänsä esityksen.

4. Valtioneuvoston ihmisoikeusselonteon valmistelu

- Merisaari/UM esitteli selonteon poliittisen käsittelyn tilaa. Selontekoa käyty läpi ministereiden kesken sekä oikeusvaltion kehittämisen ja sisäisen turvallisuuden ministerityöryhmässä, että ulko- ja turvallisuuspoliittisessa ministerivaliokunnassa. Olennaisin viesti on, että teemapohjainen lähtökohta on saanut tuen ja valmisteluja voidaan jatkaa. Toiveena esitettiin lisäksi, että selonteossa käsiteltäisiin Suomen saamia kansainvälisten valvontaelinten suosituksia ja on pohdittava, miten tämä käytännössä toteutetaan.
- Lausuntokierroksella vastauksia saatiin runsaasti ja näin ollen on hyvä yleiskuva kansalaisjärjestöjen, ministeriöiden ja tutkijoiden näkemyksistä selontekoa kohtaan. Tarkoituksena kuitenkin saada sivumäärältään rajallisempi selonteko ja jotta saataisiin painotuksia, on toki tehtävä rajauksia.
- Selonteon valmistelun osallistavuus tärkeää. Jos ministeriöissä esimerkiksi asiantuntijatyöryhmiä, UM mielellään tulee esittelemään selontekoa ja sen valmistelua. Muutkin ehdotukset osallistavuuden turvaamiseksi otetaan vastaan.
- Sorsimo/UM esitteli lausunnoissa esiin tulleita huomioita eri ilmiöiden osalta. Sääntöpohjaisen yhteistyön toimintaympäristössä on katsottu tapahtuneen muutos verrattuna viime selontekoon. YK-yhteistyölle annettiin vahva tuki. Samalla korostettiin ihmisoikeussopimusten valvontaelinten riippumattomuuden ja resurssien vahvistamista, ihmisoikeuskasvatusta, haavoittuvimmassa asemassa olevien väestöryhmien oikeusturvaa sekä ihmisoikeuspuolustajien ja kansalaisyhteiskunnan tukemista.
- Kestävä kehitys ja ihmisoikeudet hyvin laaja asiakokonaisuus, jonka osalta nousi esiin monipuolisesti eri kysymyksiä. Ennen kaikkea eriarvoisuuskehitys ja sen alla väestöryhmäkohtaiset erot keskiössä. Ilmastopolitiikka, osallistumisoikeudet, TSS-oikeudet ja terveyskysymykset korostuivat, samoin alkuperäiskansojen oikeudet.
- Myös digitalisaation ja tiedon osalta yhdenvertaisuus ja osallisuus näkyivät vastauksissa, erityisesti digipalvelujen saavutettavuus ja estettämyys sekä ihmisten digitaidot. Automaation ja tekoälyn kohdalla nousivat esiin enemmän haasteet (läpinäkyvyys, ihmisoikeusvaikutukset, disinformaatio, syrjintä, oikeus tulla unohdetuksi), kuin mahdollisuudet.
- Yhdenvertaisuus-ilmiön otsikkotasolle lisätty tasa-arvo. Lausunnoissa nousivat eri syrjintäperusteet, erityisesti alkuperään, sukupuoleen ja seksuaaliseen suuntautumiseen perustuva syrjintä ja

intersektionaalisuus. Erityisinä haasteina mainittiin sukupuolittunut väkivalta, viharikokset ja rasismi. Yhdenvertaisuuskysymyksiä on tarkoitus tämän ilmiön lisäksi käsitellä myös muiden ilmiökokonaisuuksien alla.

- Puheenjohtaja kiitti ja totesi olleen hienoa, että lausuntoja on tullut paljon ja selonteko kiinnostaa. Samalla asettaa haasteet sille, miten materiaalia rajataan ja kuinka yksityiskohtaisella tasolla asioita käsitellään. Valtioneuvostossa paljon rinnakkaisia linja-asiakirjoja, mm. rasisimin vastainen toimintaohjelma, mitkä voivat helpottaa valintoja.
- Sorsimo/UM esitteli vielä tulevia online-tilaisuuksia, joissa tarkoituksena on keskustella selonteon pääteemoista ja tuottaa ideoita kirjoitustyöhön. Torstaina 20.8. kestävä kehitys ja ihmisoikeudet-tilaisuus ja 27.8. digitalisaatio, tieto ja ihmisoikeudet. Näiden lisäksi 10.9. järjestetään kuulemistilaisuus, mutta koronan takia on vielä mietittävä, miten se käytännössä toteutetaan. Ministeriön ohjeena on, että läsnäolotilaisuuksia tulisi toistaiseksi välttää, joten luultavasti kyseessä virtuaalitalaisuus.
- Puheenjohtaja kiitti esittelijöitä ja totesi lausuntoaineistossa olevan paljon relevanttia ajankohtaista aineistoa kaikille ministeriöille, ei pelkästään selonteon valmisteluun.

5. Ajankohtaisia EU:n perusoikeusasioita

- Pohjolainen/OM esitteli OM:n toimialaan liittyviä EU:n perusoikeustyöryhmän (FREMP) hankkeita. Saksalla puheenjohtajana kunnianhimoinen perusoikeusagenda. Samalla erityisesti neuvoston päätelmien suhteen on huomattava haasteet koskien niiden hyväksymisen edellyttämää yksimielisyyttä.
- KOM antanut lainsäädäntöehdotuksen EU:n perusoikeusvirasto FRA:n perustamisasetuksen muuttamisesta. Muutokset koskevat muun muassa FRA:n toimivallan laajentamista poliisi- ja oikeudellisen yhteistyön (ent. III pilarin) alalla ja suhteita viraston toiminnan yhdenmukaistamista EU:n virastoja koskevan yhteisen lähestymistavan mukaisesti. Kansallisesti asiasta annettu U-kirjelmä eduskunnassa. Valtioneuvosto suhtautuu myönteisesti erityisesti viraston toimialan laajentamiseen. Viraston hallintoa koskevien ehdotuksen osalta tärkeää ottaa huomioon myös FRA:n riippumaton ja itsenäinen asema. Neuvotteluissa ollaan alkuvaiheessa ja yksityiskohtiin palataan vielä. Asiaa käsitellään FREMPissä ja EU-pj Saksan tavoitteena saavuttaa poliittinen yhteisymmärrys OSA-neuvostossa joulukuussa.
- Neuvoston vuotuiset perusoikeuspäätelmät käsittelevät tänä vuonna tekoälyä. Työryhmässä käyty päätelmistä ideointikeskustelu ja tällä hetkellä odotetaan puheenjohtajan pohjaesitystä. Saksan tavoitteena saada päätelmät lokakuun OSA-neuvoston hyväksyttäväksi. Suomi myötävaikutti heinäkuun ideointikeskusteluun mm. niiden kommenttien pohjalta, joita Suomi antanut loppukeväästä komission julkiseen kuulemiseen tekoälyä koskevasta valkoisesta kirjasta.
- Neuvoston päätelmistä digitalisaatiosta (*Access to justice in the digital age*) järjestettiin heinäkuussa korkean tason videokonferenssi, jossa käsiteltiin digitalisaation haasteita oikeuksiin pääsystä, algoritmin ja tekoälyn haasteita ja tekoälyn käyttöä riidanratkaisussa. Päätelmien jatkokäsittelystä odotetaan tietoa, mutta luultavaa on, että pj-maa pyrkii tuomaan ne perusoikeustyöryhmään neuvoston päätelmien muodossa, minkä jälkeen ne hyväksyttäisiin joulukuussa oikeus- ja sisäasioiden neuvostossa. [Lisäys 31.8.2020: Sitemmin pj-maa on ilmoittanut FREMP-työryhmästä erillisen ad hoc -ryhmän perustamisesta ja asetti päätelmien hyväksymisen tavoitteeksi lokakuun OSA-neuvoston.]
- FRA antanut vuotuisen perusoikeusraporttinsa, joka kattaa v. 2019 keskeisimmät kysymykset. Raportti tänä vuonna tiiviimpi ja sisältää konkreettisempia suosituksia. Fokusjakso keskittyy EU:n perusoikeuskirjan tehokkaaseen toimeenpanoon, mikä oli keskeinen teema myös Suomen v. 2019 puheenjohtajuuskaudella, ja raportissa viitataan ja sen suositukset rakentuvat osin Suomen pj-kauden EU:n perusoikeuskirjaa koskeviin neuvoston päätelmiin.
- Pohjolainen aloittaa Tiusasen tilalla Suomen uutena FRA:n kansallisena yhteyshenkilönä ja FRA:han liittyvissä kysymyksissä voi olla yhteydessä häneen. Toivottiin myös OM:n pitämistä tietoisena, mikäli jäsenistöllä on suoraa yhteystyötä FRA:n kanssa.

- FRA:n hallintoneuvostoon valittu uudet jäsenet heinäkuussa alkaneelle 5-vuotiskaudelle. Varsinaiseksi jäseneksi on nimetty valtiosääntöoikeuden professori Tuomas Ojanen Helsingin yliopistosta ja henkilökohtaiseksi varajäseneksi johtava asiantuntija Leena Leikas Ihmisoikeuskeskuksesta.
- Puheenjohtaja kiitti esityksestä ja totesi olevan hienoa, että perusoikeuskirjan seuranta ja oikeusvaltiokysymykset Suomen pj-kaudelta ovat säilyneet agendalla. Tärkeää myös, että FRA:n toiminta tulee paremmin Suomessa tietoon hallintoneuvoston jäsenten kautta.
- Rautio/IOK aiempina FRA:n hallintoneuvoston puheenjohtajana ja jäsenenä arvioi viraston toiminnan vaikuttavuuden parantuneen ja tehostuneen edellisen 5 vuoden aikana poliittisista haasteista huolimatta.
- Tiisanen/OM kertoi FRA:n toiminnasta tiedottamisen jatkuvan. Isommat raportit ja viikkokirjeet tulevat verkostolle tiedoksi, minkä lisäksi verkosto toimii jakelukanavana vuosiraportin kansallisille korjauksille.

6. Muut asiat

- Puheenjohtaja kertoi lyhyesti OM:n ajankohtaisista hankkeista, joita mm. rasmin vastainen toimintaohjelma ja etniset suhteet, kansalliskielistrategia ja yhdenvertaisuuslain osauudistus sekä saamelaiskäräjälain uudistus.
- Oinonen/UM kertoi YK:n ihmisoikeusvalvontaelinten haastavasta tilanteesta. Sopimusvaltioiden määräaikaisraportteja ei ole voitu käsitellä, sillä elimet eivät ole voineet järjestää korona-rajoitusten vuoksi täysistuntoja sitten maaliskuun. Ainakaan toistaiseksi ei ole onnistuttu siirtymään verkkokuulemismenettelyihin. Tämän vuoksi Suomen KP- ja TTS-sopimusten määräaikaistarkastelu siirtynee syksystä, samoin muut Suomen raporttien tarkastelut saattavat myöhästyä.
- Suomi saanut yhden langettavan ratkaisun YK:n ihmisoikeuskomitealta (*SH v Suomi*) koskien lapsen huoltajuutta.
- YK:n sopimusvalvontaelinten vahvistamismenettelyn tarkastelun osalta kaikki konsultointi on tällä hetkellä kirjallista ja syyskuun alussa tulisi toimittaa raporttiluonnos.
- Kangaskorte/UM kertoi Suomen kampanjasta YK:n ihmisoikeusneuvoston jäseneksi 2022-2024. Vaalit jäsenyydestä lokakuussa 2021 ja Suomi ehdolla Länsimaat ja muut-ryhmään, jossa tarjolla kolme paikkaa. Toistaiseksi ei kilpailua, mutta lisäehdokkaat eivät poissuljettuja. Kampanja koko valtioneuvoston yhteinen asia, joten yhteiset toimet jäsenyyden mahdollistamiseksi tervetulleita. Jäsenistö saa olla yhteydessä, jos tulee tilaisuuksia, joissa kampanjan voisi ottaa luontevasti esiin, UM antaa mielellään lisätietoja. Kampanjanvetäjänä aloittanut Paula Parviainen.
- Kantanen/TEM kertoi ILO:n toiminnasta, joka muuttunut koronan vuoksi, sillä muun muassa hallintoneuvosto sekä kesätyökonferenssit jouduttiin perumaan. ILO:n valvontajärjestelmä toiminut kohtuullisen hyvin, sillä perustuu raportointiin. Seurataan, miten onnistutaan pitämään valvonta tehokkaana ja muuttaako covid-19 toiminnan painopisteitä.
- Jouttimäki/STM kertoi EN:n Euroopan sosiaalisen peruskirjan hallitusten välisen kokouksen peruuntumisesta. Syksyllä mahdollisesti tulossa kokous, johon Suomi osallistuu mahdollisuuksien mukaan etänä. Tämän vuoden käsiteltävinä olevat artiklat koskevat STM:n hallinnonalaa, kun taas joinain vuosina osallistumisessa vuorotellaan TEM:n kanssa.
- Rautio/IOK tiedusteli KOMin oikeusvaltioraportin tilannetta.
- Puheenjohtajan ja Pohjolaisten käsitysten mukaan raportti alkuperäisestä aikataulusta myöhässä ja Suomi ei liene nähnyt vielä luonnosvaiheessa olevaa raporttia. VNK pystyyneen informoimaan, kun on seuraavan kerran mukana kokouksessa. Oikeusvaltioasiat otetaan käsittelyyn syksyn kokouksiin.
- Sihteeristö kannusti syksyn kokousten osalta tuomaan esiin jäsenistön ehdottamia teemoja selonteon ja toimintaohjelman ohelle. Kokouskutsut ja –päivämäärät jaettu ennen kesälomia.

7. Kokouksen päättäminen

- Puheenjohtaja päätti kokouksen klo 14.57.